

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИ

«ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ»

мавзусидаги **XIV** *анъанавий*
илмий-амалий анжуман
МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ

/Ш-ҚИСМ/

9-10 апрель

ТОШКЕНТ – 2015

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИ
ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ИНСТИТУТИ

ҚИШЛОҚ ВА СУВ ХЎЖАЛИГИНИНГ ЗАМОНАВИЙ МУАММОЛАРИ

*Мавзусидаги талабалар, ёш олимлар ва магистрантларнинг
анъанавий XIV илмий-амалий анжуман*

МАҚОЛАЛАР ТЎПЛАМИ

/III-ҚИСМ/

ТОШКЕНТ – 2015

39.	Умаров Д., Тангиркулов И.-талабалар	Зилзила -табiiй офатларнинг энг дахшатлиси	90
40.	Рахмонов С.- талаба	Хавфсизликнинг ёши тўғрисида ва унинг тараққиёти	92
41.	Allayarova N. - talaba	Favqulodda vaziyatlarga monitoring o'tkazish va bashorat qilish. Tabiiy favqulotda vaziyatlarni bashorat qilish.	95
42.	Шаймарданов Ш., Омандавлатов Б.-талабалар	Ёнғинда одамларнинг асосий ҳаракатлари	97
43.	A.Primov, Sh .Tillayev SXAM fakulteti 2-bosqich talabalari	Kimyoviy xavfli ob'ektda favquloda vaziat bo'lganda aholi muhofazasini tashkil etish.	100
10-шўъба. Сув хўжалигида кадрлар тайёрлаш муаммолари ва гуманитар соҳага оид масалалар			
44.	Мухторов Ў.Б.–ассистент, Абдурахмонов С.Н.– ассистент	Геоахборот тизим ва технологиялар фанини ўқитишда интерфаол методларни қўллаш таълим сифатини оширишдаги асосий омил сифатида	102
45.	Исмаилова З.К.-п.ф.д., проф., Йўлдошева З.-талаба	Талаба ёшларни одоб-ахлоқни ривожлантиришда педагог ёки раҳбарнинг моҳияти.	107
46.	Байбаева М.Х.-п.ф.н., доц., Косимова М.Б.-талаба	Шахсни ривожланишига таъсир этувчи омиллар	110
47.	Xudoyqulov X.J.- p.f.d. professor, Omonov T.-talaba	Kasb-hunar ta'limi yoshidagi o'smir va o'spirinlarning rivojlanishdagi o'ziga xos xususiyatlar	113
48.	Байбаева М.Х.-доцент, к.п.н., Б.Б.Асранов- магистрант	Использование дидактической игры в учебно-воспитательном процессе	116
49.	Бобомуродова Н.А.- магистрант	Мустақил ўзбекистонда таълим тизимининг ривожланиши.	119
50.	Махмудов Ш.Ш.- магистрант	Педагогические условия для формирования коммуникативного умения учащихся	121
51.	Эргашев Ф.-талаба	Талабаларда атроф-муҳитга эҳтиёткорлик муносабат маданиятини шакллантириш.	124
52.	Эргашев А.Х. - магистрант	Маърифий таълим-тарбия тизимини бошқариш	126
53.	Байбаева М.Х.-п.ф.н., доц., Умарова М.М.-талаба	Касб танлашга йўллашнинг психологик моҳияти	129
54.	Байбаева М.Х.-п.ф.н., доц., Пўлатова Н.У.-магистрант	Жаҳон мамлакатларида педагог кадрларга бўлган эҳтиёж ва уларни тайёрлаш масалалари	132
55.	Сапарова Ш.И.-талаба	Таълим жараёнида янги ахборот технологияларининг ахамияти	135
56.	Холматова Х.А.- магистрант	Таълимда бошқарув ва раҳбарлик психологияси	137
57.	Ismailova Z.K.-p.f.d., prof., Maksumova A.B.- magistrant	Mutaxassis kadrlarda ma'naviy-kasbiy sifatlarni shakllantirish	140
58.	Муқимов Б.Р.-ассистент, Баҳодирова С.Б.-кичик илмий ходим, Жуманов А.А. – кабинет мудири	Касб-хунар коллежларида таълим жараёни самарадорлигини оширишда муаммоли таълим технологияларидан фойдаланиш	143
59.	Муқимов Б.Р.-ассистент	Ўрта махсус, касб-хунар таълими	147

undaydi. Bundan tashqari axloqiy me'yorlarga amal qilmaslik holatida jazolashdan foydalanish ham bolani ogoh bo'lishga undaydi. O'z tengqurlari bilan muloqotga kirishish ishtiyoqi, ichki ehtiyoj ham bolada axloqiy me'yorlarga amal qilish motivatsiyasini uyg'otadi. Bularning barchasi har bir yosh bolani axloqiy me'yorlar bilan to'qnashishiga va ularga amal qilishni o'rganishiga yordam beradi. Shuningdek, insonda axloqiy me'yorlarga amal qilish malakasini va ko'nikmasini hosil bo'lishiga olib keladi. Ammo bunday axloqiy me'yorlarga amal qilishni biz hali axloqiy onglilik darajasi deb ayta olmaymiz. Chunki bu holda axloqiy me'yorlar ichki ehtiyojdan kelib chiqqan holda emas, balki tashqi ta'sirlarning natijasi sifatida vujudga keladi. Shunga qaramay axloqiy darajaning bu dastlabki pog'onasi juda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u boshlang'ich nuqta sifatida keyingi rivojlanish uchun xizmat qiladi. Axloqiy rivojlanishning bu bosqichida atrof-muhitdagi axloqiy madaniyat darajasi eng muhim rol o'ynaydi.

Rivojlanishning barcha bosqichlarida jamiyatda qaror topgan axloqiy bilimlar yangi axloqiy bilimlar bilan to'ldirilib birishi talab etilgan. Aytish joizki, bu qonuniy jarayondir. Demak, hozirgi vaqtda ham axloqiy bilimlarimiz qanchalik boy bo'lmasin dialektik rivojlanish qonuni ushbu axloqiy bilimlarni yanada to'ldirib borilishini talab etadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Tolipov O'., Barakayev M., Sharipov SH., "Kasbiy pedagogika" – T., 2001 yil.
2. Xadjaboev A., Xusanov I. "Kasbiy ta'lim metodologiyasi" – T., 2007 yil.
3. Barakayev M., Qurbanova G. "Kasbiy ta'lim" yo'nalishi bo'yicha pedagogik amaliyotni o'tkazish metodikasi". – T., 2007 yil
4. G'aybullaev N.R. va boshqalar. "Pedagogika". – T., 200 yil
5. Ochilov M. "Muallim – qalb me'mori" – T., 2001 yil.

Ilmiy rahbar:

p.f.dok., prof., Z.K.ISMAILOVA

УДК: 377:373.58:371.3(575.1)

КАСБ-ХУНАР КОЛЛЕЖЛАРИДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА МУАММОЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Б.Р.Муқимов ассистент, ТИМИ

А.А.Жуманов, ТИМИ

С.Б.Баходирова кичик илмий ходим, ТИМИ

Биз фарзандларимизнинг нафақат жисмоний ва маънавий соғлом ўсиши, балки уларнинг энг замонавий интеллектуал билимларга эга бўлган, уйғун ривожланган инсонлар бўлиб, XXI аср талабларига тўлиқ жавоб берадиган баркамол авлод бўлиб вояга етиши учун зарур барча имконият ва шароитларни яратишни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганмиз.

И.КАРИМОВ

Аннотация: Касб-хунар коллежлари таълим жараёнида педагогик технологияларни қўллаш ўқитувчидан катта маҳоратни талаб қилади. Педагогик технология турларини танлаш – шакллантирилиши кўзда тутилган билим, иш-ҳаракат усуллари, шахсий фазилатлар, машғулотларнинг ташкилий шакли, қўлланилаётган методлар, воситалар ва шу каби кўплаб омилларга боғлиқ бўлади. Бугунги кунда ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида педагогик технологияларни қўллаш катта самара бермоқда.

Ишнинг мақсади: Касб-хунар коллежларида педагогик технологиялардан фойдаланиб, олдимизга қўйилган мақсадга ва натижаларга эришишдир. Таълим жараёнини ташкил этишда салмоқли ўрин эгаллаган муаммоли таълим технологиясини қўллаш. Мазкур дарсларнинг ўзига хос жиҳати дарс давомида вужудга келтирилган муаммоли вазиятларга

асосланади.

Ўрта махсус касб-хунар таълими муассасаларининг таълим-тарбия жараёнида, ўқиб ўрганишда ва мустақил таълим олишда узлуксизлик нафақат талабалар учун, балки ўқитувчилар учун ҳам шарт. Чунки таълим бериш бўйича дастлабки назарий ва амалий кўникмага эга бўлмаган ёш мутахассислар синаб кўриш ва хатоларга йўл қўйиш услубида иш кўришга мажбур бўлишади.

Шахс ахлоқини характерлайдиган белгилардан бири – масъулиятдир. Ўқитувчининг масъулияти – масъулият тушунчасининг бутун мазмунини сақлаган ҳолда муаллимнинг фаолияти ва таълим-тарбия жараёнининг аниқ вазифаларини ҳам ўз ичига олади. Ўқитувчи шахси зиммасига бола шахсини ҳар томонлама камол топтириш масъулияти юкланади. Муаллим ўқувчига чуқур назарий билимлар бериши, уни ҳаётга, меҳнатга тайёрлаши лозим.

Буюк Шарқ мутафаккирлари ўз асарларида ўқитувчи ролига катта эътибор берган. Ўқитувчи ростгўй, доно, одил, озода кийинадиган, хушмуомала бўлиши керак. Улар олдига бир қанча талаблар қўйилади:

- ўқитувчи ўқувчилар билан муомалада босиқ бўлиши керак;
- ўқитувчи ўқувчилар таълимни қандай ўзлаштираётганини кузатиб бориши зарур;
- ўқитиш жараёнида ўқитувчи ҳар хил усулларни қўллаши лозим;
- ўқувчиларни ўтилган мавзу материалларини такрорлашга мажбур қилиш орқали фанга қизиқтириши керак;
- ҳар бир фикрни ҳақиқат билан тасдиқланиши, ўқувчиларда ҳиссиёт уйғотадиган бўлиши лозим.

Педагогик технология тушунчасига бир қанча етакчи олимлари ўз таърифларини берган. Улардан: Б.Л.Фарберман «Педагогик технология – бу ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнида ўз олдига таълим шакллари самарадорлаштириш вазифасини қўювчи техник ҳамда шахс ресурслари ва уларнинг ўзаро алоқасини ҳисобга олиб, билимларни яратиш, қўллаш ва белгилашнинг тизимли методидир» деган таърифни берган.

Касб-хунар коллежлари таълим жараёнида педагогик технологияларни қўллаш ўқитувчидан катта маҳоратни талаб қилади. Педагогик технология турларини танлаш – шакллантирилиши кўзда тутилган билим, иш-ҳаракат усуллари, шахсий фазилатлар, машғулотларнинг ташкилий шакли, қўлланилаётган методлар, воситалар ва шу каби кўплаб омилларга боғлиқ. Масалан, ўқувчиларда ижодий тафаккурни ривожлантириш, ўқув материалига нисбатан танқидий ёндошиш малакаларини шакллантириш ҳамда маҳсулдор ўқув билиш фаолиятларини ташкил этишда интегратив дарс, ишчанлик ёки роли ўйинлар, ўқув тренинглари, мунозара, муҳокама, савол-жавоб, эвристик суҳбатдан фойдаланиш тавсия этилади. Мазкур вазиятда таълим-тарбия методлари қўйилган мақсад билан албатта мутаносиб бўлиши керак.

Таълим жараёнида салмоқли ўрин эгаллаган муаммоли (ақлий ҳужум) дарс, мунозарали (илмий мунозарали ва эркин фикрлаш) дарслари муаммоли таълим технологиясига мисол бўла олади. Мазкур дарсларнинг ўзига хос жиҳати дарс давомида вужудга келтирилган муаммоли вазиятларга асосланади.

Муаммоли таълим дейилганда, ўқитувчи раҳбарлигида муаммоли вазият вужудга келтирилиб, мазкур муаммо талабаларнинг фаол мустақил фаолияти натижасида билим, кўникма ва малакаларни ижодий ўзлаштириш ва ақлий фаолиятни ривожлантиришга имкон берадиган таълим жараёнини ташкил этиш назарда тутилади.

Муаммоли таълимнинг муваффақияти қуйидаги омилларга боғлиқ:

1. Ўқув материални муаммолаштириш;
2. Талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштириш;
3. Таълим жараёнини ўйин, меҳнат фаолияти билан уйғунлаштириш;
4. Ўқитувчи томонидан муаммоли методлардан ўз ўрнида ва самарали фойдаланиш кўникмасига эга бўлиш;

5. Муаммоли вазиятни ҳал этиш юзасидан муаммоли саволлар занжирини тузиш ва мантиқий кетма-кетликда талабаларга баён этиш.

Муаммоли методлар муаммоли вазиятларни вужудга келтириб, талабаларнинг муаммони ҳал этиш, мураккаб саволларга жавоб топиш жараёнида алоҳида объект, ҳодиса ва қонунларни таҳлил қилиш кўникмалари ва билимларни фаоллаштиришга асосланган фаол билиш фаолиятини тақозо этади.

Муаммоли вазиятнинг белгилари қуйидагилар:

- талабага нотаниш бўлган фактнинг мавжуд бўлиши;
- вазифаларни бажариш учун талабага бериладиган кўрсатмалар, юзага келган билиш машаққатини ҳал қилишда уларнинг шахсий манфаатдорлиги.

Муаммоли ўқитиш жараёнида талабаларнинг мустақиллик роли репродуктив ўқув усулларига солиштириб қараганда анча самарали бўлади. Муаммоли ўқитишнинг мақсади талабалар билан ишлаш жараёнида таълим-тарбия масалалари, муаммо ва саволларига жавоб кидириш, уларни ҳал этиш йўллари билан янги билимларни ўзлаштиришни, талабалар ўқув фаолиятида муаммоли вазиятларни вужудга келтириш ва ҳал этиш бўйича ўқитувчилар уларда қизиқиш уйғота олишдан иборат.

Муаммоли таълим бир қанча ижобий хусусиятларга эга. У талабаларни мустақил фикрлашга ўргатади. Бу эса бугунги ахборотлар оқими даври учун ўта муҳим. Фикрлаш рефлексни, ижодкорликни ва қизиқишни ривожлантиради. Ўзлаштирилган билимларни пухта бўлишига ёрдам беради. Талабаларни фаоллаштиради ва касбий тайёргарликни мустақкамлайди. Аммо бу таълимнинг бир мунча чегараланганлик томонлари ҳам йўқ деб бўлмайди. Муаммоли таълимни ташкил этиш ва ўтказиш бир мунча кўпроқ вақт талаб этади. Барча мавзуларни бу усулдан фойдаланган шолда ташкил этиб бўлмайди. Талабалар сони чегараланади. Ўқитувчи дифференциал ва индивидуал ёндашувни ишлаб чиқмаса, баъзи пассив талабалар четда қолиб кетади.

Профессор Н.Азизхўжаева муаммоли вазиятнинг маъносини қуйидагича таърифлаган, яъни муаммоли вазият талабаларга маълумотлар, билимлар билан янги далиллар, ҳодисалар, вазиятлар орасидаги диалектик қаршиликлар бўлиб, уларни тушуниб олиш учун илгари олган билимларининг етишмаслигидир. Бу қарама-қаршиликлар (тушунмовчиликлар) ижодий билимларни ўзлаштириш учун ҳаракатлантирувчи куч бўлиб хизмат қилади.

Ўқитувчи муаммоли таълим тизимида талабалар ўқув-изланиш фаолиятини шундай ташкил этадики, уларнинг диққати юзага келган қийинчилик ва камчиликларни ҳал этишга, турли ахборотларни мустақил таҳлил қилишга, ечимини топиш, умумлаштириш ва хулосалар чиқаришга, олган билим ва малакаларини кейинги дуч келадиган вазиятларда қўллаб олишга қаратилган бўлиши лозим. Демак, бунинг натижасида талабаларда мустақил фикр юритиш, билим олиш, янгидан-янги мақсадларни қўйиш, янгича фикрлаш йўлларига ўрганиш ҳамда тафаккурининг ривожланиш қобилятининг шаклланишига имкон беради. Талабалар муаммоли таълим жараёнида ўқув материалларини муаммоли вазият шароитида ўрганишлари, тегишли маълумотларни мустақил таҳлил қилишлари, берилган ўқув масалаларини фарзларини олдинга суриб, уларни исбот қилиш йўллари билан ечишлари, таълим жараёнини ўзлаштиришга ақл билан ҳаракат қилишлари уларнинг интеллектуал фаолиятларини оширади.

Муаммоли дарсларда ўқитувчининг фаолияти, аввало мавзу мазмунидан келиб чиққан ҳолда ўқув муаммоларини аниқлаш, муаммоли вазиятлар тизимини яратиш, талабалар олдида ўқув муаммоларини юқори илмий ва методик савияда қўйиш, дарсда мазкур ўқув муаммоларидан самарали фойдаланишга эришиш, талабалар фаолиятини муаммоларни ҳал этишга йўналтиришдан иборат бўлади.

Ҳозирги замон муаммоли дарсларнинг дидактик мақсади қуйидагилардан иборат:

1. Ўқув муаммоларини ҳал этишда талабалар томонидан аввал ўзлаштирилган билимларини ижодий қўллаб, янги билимларни эгаллаш кўникмаларини;
2. Билимларни ижодий ўзлаштириш ва амалда қўллаш малакаларини;

3. Изланувчанлиги, қизиқиши, мотивлари, мантиқий тафаккури, ижодий фаолияти, ақлий камолоти, заковатини ривожлантиришдан иборат.

Муаммоли ўқитиш самарали, мақсадга мувофиқ бўлиши учун уни ўқув жараёни, ўқув-тарбия ишлари асосининг бир қисмига айлантириш зарур. Муаммоли таълим ёрдамида талабаларда ўқув муаммолари ва мутахассислик масалаларини ечишга тадқиқий ёндошиш, мустақил тарзда ўрганиш маҳоратини шакллантиришни тарбиялайди.

Шундай қилиб, касб-ҳунар коллежлари ўқитувчилари педагогик технологиялардан фойдаланиб таълим-тарбия жараёнини шакллантириши, дарсларни тўғри режалаштириши, янги тушунчалар киритиши, уларнинг натижаларини баҳолашга ёрдам беради. Бу «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг «Педагогик технологиядан фойдаланиб, ўқувчиларни ўқитишни жадаллаштириш» талабларига жавоб беради. Муаммоли таълим талабалар билим тизимлари ва ақлий ҳамда амалий фаолиятларида самарали ўзлаштиришга ёрдам беради, ўзлаштирган янги билимларидан келажакдаги вазиятларда унумли фойдалана олишни, таълим муаммоларини еча билиш, мустақил изланишга ўргатиш, ижодий тажрибага эга бўлиш ва уни ривожлантириш, таълим жараёнининг вазифаларини таҳлил қилиш, муаммоли таълимни аниқлаш имкониятларини очиб беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. И.А.Каримов. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Т.: «Ўзбекистон», 2010.
2. Ўзбекистон Республикаси «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури». - Т.: Ўзбекистон, 1997.
3. Н.Н.Азизхўжаева. Педагогик технология ва педагогик маҳорат. – Т.: «Ўзбекистон», 2003.
4. С.Йўлдошева, М.Хошимова. Замонавий педагогик технологиялар. Т.: 2008.
5. Абдуқуддусов О. ЎМКХТ ўқув муассасаларида таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш муаммолари: методик қўлланма. Т.: 2002.

УДК: 377:373.58:37.022(575.1)(043)

ЎРТА МАХСУС, КАСБ-ҲУНАР ТАЪЛИМИ МУАССАСАСАЛАРИДА УСЛУБИЙ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШБ.Р.Муқимов ассистент, ТИМИ

Аннотация: Бугунги кунда услубий ишлар яхлит тизим сифатида эътироф этилмоқда. Услубий ишлар тизими педагогикада мураккаб объект ҳисобланади. Демак, уни бошқариш тизимини, бошқача айтганда бошқариш моделини ишлаб чиқиш долзарб педагогик вазифалардан бири, тўғрироғи, объектив заруриятдир.

Асосий мақсади: “Касб-ҳунар таълимида услубий ишлар тизимини бошқариш” дейилганда касб-ҳунар коллежидаги ўқув меъёрий ҳужжатлардан то ўқув-тарбия жараёнининг турли педагогик янгиликларни, ўқитиш шакли ва усуллари яратиш, қабул қилиш, баҳолаш, ўзлаштириш ва амалда тадбиқ этиш жараёнини бошқариш тушунилади. Бунда педагогик янгиликлар бир бутунликда қаралади.

Ўзбекистонда касб таълими ислоҳати бевосита ёш авлодни вояга етказиш, тарбиялаш, комил инсон қилиб шакллантиришдан иборат бўлиб, бу борада президентимиз И.А.Каримовнинг қуйидаги фикрларини таъкидлаш ўринлидир: “Айниқса ўсиб келаётган янги авлод тақдирига ҳеч ким бефарқ қарай олмайди. Бунда олий ўқув юр்தларининг аҳамияти каттадир. Ёшларни қай усулда ўқитиш, уларни тарбиялаш, мустақил мамлакатнинг етук мутахассислари бўлишига қайғуриш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир. Бунда олий ва ўрта махсус таълим тизими савиясини жаҳон андозалари даражасига етказиш, халқ хўжалигида мутахассисларга бўлган талаб ва эҳтиёжларни илмий таҳлил асосида аниқлаш, хорижий мамлакатлар тажрибасидан оқилона фойдаланиш шу куннинг долзарб вазифаларидандир”.